

بررسی دوره‌ای جهانی شورای حقوق بشر و وضعیت زنان در ایران

منصوره شریفی صدر

با جایگزینی شورای حقوق بشر به جای کمیسیون حقوق بشر در سال ۲۰۰۶، یکی از تدابیری که برای بررسی و کمک به ارتقاء وضعیت حقوق بشر در سطح بین‌الملل اتخاذ شد، سازوکار UPR یا بررسی دوره‌ای جهانی^۱ حقوق بشر بود که طی آن وضعیت حقوق بشر هر یک از کشورهای عضو سازمان ملل متحد، هر چهار سال یکبار طی فرایندی در شورا بررسی و توصیه‌های کشورهای عضو شورا و کشورهای ناظر ارائه می‌گردد. مباحث مربوط به وضعیت زنان یکی از بخش‌های مهم گزارش کشورها به شورا را تشکیل می‌دهد. موضوع حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران تا کنون دو بار در شورا مورد بررسی واقع و توصیه‌هایی از سوی کشورها ارائه گردیده است. مباحث مربوط به زنان و دختران نیز بخشی از گزارش ملی ایران و توصیه‌های کشورها را به خود اختصاص داده است. پرسش کلیدی که در این پژوهش مطرح می‌گردد، از این قرار است که اساسا سازوکار یو پی آر چه میزان بر رشد و ارتقاء وضعیت زنان در ایران تاثیر داشته است؟ تحقیق و بررسی به عمل آمده در این نوشتار که بر مبنای داده‌های گزارش‌های ملی ایران به شورای حقوق بشر و مقایسه شاخص‌های توسعه زنان و نیز توصیه‌های کشورها بوده، بیانگر آن است که در فاصله دو دوره بررسی، وضعیت زنان در ایران ارتقاء یافته است. اما روند این بهبود متاثر از عوامل متعدد داخلی و بین‌المللی بوده که بررسی دوره‌ای جهانی شورای حقوق بشر یکی از عوامل تاثیر گذار در این روند بوده است.

کلید واژگان: یو پی آر، حقوق بشر، ایران، زنان، شورای حقوق بشر، جهان شمولی.

بررسی دوره‌ای جهانی شورای حقوق بشر و وضعیت زنان در ایران

منصوره شریفی صدر*

دیباچه

چنانکه می‌دانیم با انحلال کمیسیون حقوق بشر، شورای حقوق بشر بر اساس قطعنامه تاسیسی شماره ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ موجودیت یافت. در این نهاد جدید حقوق بشری سازمان ملل، جهت رفع نقائص نهاد قبلی (کمیسیون حقوق بشر) که عمدتاً ناشی از سیاسی کاری کمیسیون بوده و عدم رضایت و همکاری کشورهای در حال توسعه را به همراه داشت، سازوکار جدیدی برای بررسی دوره‌ای وضعیت حقوق بشر کلیه کشورهای عضو ملل متحد بدون استثناء پیش بینی گردید که به صورت مخفف از آن به UPR یاد می‌شود. "شورای حقوق بشر بر اساس قطعنامه مجمع عمومی موظف گردید اجرای سازوکار یو پی آر را عهده دار شود (refworld.org). لذا مبنای قانونی یو پی آر قطعنامه مجمع عمومی می‌باشد که در مورخ ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ با هدف نظارت، ارتقاء و

*. دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

sharifi78010@gmail.com

فصلنامه مطالعات بین‌المللی (ISJ) سال پانزدهم، شماره ۲، پاییز ۱۳۹۷، صص ۶۱-۴۳

حمایت از حقوق بشر در کلیه کشورهای عضو سازمان ملل متحد با رعایت برابری و براساس گفتگو و تعامل سازنده میان نمایندگان کشورها تصویب گردید. سازوکار مزبور دو بار طی قطعنامه ۱۶۲۱ و تصمیم ۱۷/۱۱۹ مورد اصلاح قرار گرفت (Ohchr.org).

در دور اول بررسی تعداد ۴۸ کشور در سال و در مجموع ۱۹۳ کشور طی ۴ سال مورد بررسی قرار گرفتند. در دور دوم یو پی آر که از ماه می ۲۰۱۲ آغاز گردید، به دنبال توافق صورت گرفته، هر سال ۴۲ کشور تحت بررسی قرار گرفتند، از اینرو بازه زمانی از ۴ سال به ۴/۵ سال افزایش یافت و بدین ترتیب فرصت بیشتری برای گفتگو و تعامل میان کشورها فراهم گردید (ohchr.org).

گروه کاری یو پی آر مرکب از ۴۷ کشور عضو شورای حقوق بشر و سایر کشورهای غیر عضو بعنوان اعضای ناظر می باشد. گروه کاری مزبور با برگزاری سه نشست در سال، وضعیت حقوق بشر یکایک کشورهای عضو سازمان ملل را در همه زمینه‌های حقوق بشری از جمله زنان، در فضائی تعاملی و با مشارکت کشور مورد نظر، سایر کشورهای عضو و ناظر شورای حقوق بشر و دیگر طرفهای ذیربط، مورد بررسی قرار میدهد و هدف آن تاثیر گذاری جامعه بین‌الملل بر بهبود و ارتقاء وضعیت حقوق بشر کشورها میباشد. تا کنون وضعیت کلیه کشورها در دو دوره UPR مورد بررسی قرار گرفته است.

نخستین یو پی آر جمهوری اسلامی ایران در هفتمین نشست گروه کاری در فوریه ۲۰۱۰ و دومین بررسی طی نشست بیستم در ۳۱ اکتبر ۲۰۱۴ مطرح و مورد بررسی قرار گرفت. در ارزیابی تاثیرگذاری یو پی آر بر حمایت و ارتقاء حقوق بشر در کشورهای عضو ملل متحد دیدگاههای متفاوتی وجود دارد. دیدگاه اول که مبتنی بر برآورد مثبت از تجربه دو دوره بررسی وضعیت حقوق بشر کشورهاست، بر این نکته تاکید دارد که سازوکار یو پی آر در نوع خود منحصر بفرد است و چنین مکانیسم جهانشمولی که در شرایط برابر و بر اساس رفتار مبتنی بر مساوات و برابری برای کلیه کشورهای عضو سازمان ملل است، در جای دیگر وجود ندارد (Ibid). علاوه بر آن چون در ارائه گزارش ملی کشورها، تمامی مولفه‌های حقوق بشری مورد بررسی در فرایند تعاملی با دیگر کشورها قرار میگیرد، گرچه

نظرات دیگر کشورها بصورت توصیه‌ای و غیر الزام آور است، لیکن با ذکر موارد نقض در توصیه‌های کشورها، موجب شرمساری^۱ دولت تحت بررسی می‌گردد. لذا دولتها برای احتراز از قرار گرفتن در "حالت شرمساری" سعی در عمل به توصیه‌های پیشین و بهبود وضعیت حقوق بشر می‌نمایند.

Sweeney و Saito معتقدند که UPR سازوکاری کاملاً نوآورانه است که موجب تمایز چشمگیر شورا از کمیسیون حقوق بشر می‌گردد (۲۰۰۹؛ ۲۰۰۳). برخی چون Alston به سابقه تاریخی وجود سازوکاری چون یو پی آر در سال ۱۹۵۰ اشاره می‌کنند و آنرا سازوکار بدیعی میدانند (۲۰۰۶؛ ۲۰۰۷). البته Abebe این مقایسه را مورد نقد قرار داده است (۲۰۰۶؛ ۵)، اما Rose Freedman در تحقیق خود از این امر تحت عنوان تاریخچه UPR استفاده کرده است (۲۰۱۱؛ ۳۴۶).

رویکرد بدبینانه معتقد است که چون گزارش ملی توسط نهادهای دولتی تهیه و ارائه می‌گردد، با وجود آنکه سمن‌ها نیز باید در فرایند تهیه آن مشارکت داشته باشند، لیکن نهایتاً تحت سیطره دولتها قرار دارد. از اینرو متاثر از رویکرد حاکمیتی بوده و ابعاد سیاسی گزارش بر بعد حقوقی آن غلبه دارد. لذا نمی‌تواند گویای واقعیتها باشد. این رویکرد همچنین غیرالزام آور بودن توصیه‌ها را راه‌گریز دولتها از عمل به توصیه‌ها دانسته که موجب عدم کارایی سازوکار یو پی آر می‌گردد.

بنظر هیچیک از این دو نگاه به تنهایی نمی‌تواند بازتاب واقعیت باشد. نه می‌توان مدعی شد که حمایت و ارتقاء حقوق بشر (در این پژوهش وضعیت زنان در ایران) کاملاً تحت تاثیر یو پی آر بوده و نه اینکه سازوکار یو پی آر بر موضوع ارتقاء وضعیت زنان در ایران بی تاثیر بوده است.

موضوع زنان از جمله مباحث مهمی است که اساساً در بررسی وضعیت همه کشورها توجه ویژه‌ای به آن می‌شود و این نگاه در مورد جمهوری اسلامی ایران غالباً مورد توجه

^۱Non-binding

^۲Naming & Shaming

مضاعف می‌باشد. در این نوشتار در عین بررسی چگونگی تاثیر گذاری یو پی آر بر وضعیت زنان در ایران از طریق مکانیسم توصیه‌ای، سوالی که مطرح می‌شود این است که تاثیر گذاری سازوکار یو پی آر بر ارتقاء وضعیت زنان در ایران چه میزان می‌باشد؟ روشی که در این بررسی بکار گرفته شده، روش مقایسه‌ای بر اساس اطلاعات حاصل از منابع داخلی بویژه دو گزارش ملی ایران به اجلاسهای هفتم و بیستم شورا (یو پی آر)، توصیه‌های اعضای شورای حقوق بشر و اعضای ناظر بوده است. همچنین اطلاعات موجود در گزارش ایران از سوی معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری به نشست کمیسیون مقام زن در رابطه با بیستمین سالگرد اعلامیه پکن (۱۹۹۵) که در سال ۲۰۱۵ در مقر سازمان ملل در نیویورک برگزار گردید، از دیگر منابع مورد استفاده در این تحقیق می‌باشد. در عین حال اطلاعات مربوط به تحولات صورت گرفته در قوانین مربوط به زنان از دیگر منابع مورد توجه در این تحقیق بوده است.

نتایج حاصل از این بررسی حکایت از آن دارد که فرایند بهبود و ارتقاء وضعیت زنان در ایران تابع متغیر واحدی نبوده و از عوامل متعددی چون سند چشم انداز بیست ساله، برنامه‌های توسعه‌ای پنج ساله کشور، قوانین موضوعه، تغییر نگاه دولتمردان و جامعه به مقوله زن و تقویت رویکرد جنسیتی در کشور (محقر و رحیمی، ۱۳۹۶: ۵۴)، تلاش و مصمم بودن جامعه زنان ایرانی برای ارتقاء وضعیت خویش و همچنین تاثیر محیط بین‌الملل که یو پی آر یکی از ساز و کارهای آن می‌باشد، متاثر بوده است. فلذا دستاوردهای حاصله در عرصه زنان نتیجه عوامل متعددی است که یو پی آر یکی از عوامل تاثیرگذار تلقی می‌شود.

بخش یکم: معرفی سازوکار یو پی آر

یک سال پس از تاسیس شورای حقوق بشر بجای کمیسیون حقوق بشر در سال ۲۰۰۶، گروه کاری یو پی آر نیز، براساس قطعنامه ۵/۱ مورخ ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ شورای حقوق بشر،

با هدف نظارت، ارتقاء و حمایت از حقوق بشر در کلیه کشورهای جهان و همچنین مبتنی بر گفتگو، همکاری، تعامل سازنده و رفتار برابر با تمام دول عضو سازمان ملل، ایجاد شد. بر اساس آئین کار شورای حقوق بشر و همچنین سند تاسیسی آن، سازوکار مذکور طبق جدول زمانی مربوطه، اولین نشست گروه کاری خود را در فروردین ۱۳۸۸ (آوریل ۲۰۰۸)، برگزار و در مرحله اول فعالیت خود (۲۰۰۸-۲۰۱۱) طی یک دوره چهار ساله به بررسی وضعیت حقوق بشر کلیه اعضای سازمان ملل پرداخت (قانونی: ۹، ۱۳۹۵).

همانگونه که اشاره شد، در آغاز مرحله دوم سازوکار مذکور (۲۰۱۲) با برخی تغییرات از جمله افزایش بازه زمانی ناشی از کاهش تعداد کشورهای تحت بررسی در هر گروه کاری از شانزده کشور به چهارده کشور در هر سال، و در نتیجه افزایش بازه زمانی مرحله دوم یو پی آر از چهار سال در مرحله اول به چهار سال و نیم در مرحله دوم، که از می ۲۰۱۲ رسماً آغاز گردید، مواجه شد. بدین ترتیب و بر اساس جدول زمانی، در سه نشستی که هر سال توسط گروه کاری یو پی آر در محل شورای حقوق بشر در شهر ژنو برگزار میگردد، در هر نشست وضعیت ۱۴ کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد (همان: ۱۰).

بررسی دوره‌ای بر اساس چند دسته از اطلاعاتی که به کارگروه یو پی آر ارائه می‌گردد، صورت می‌گیرد. این اطلاعات شامل: (۱) اطلاعاتی که توسط دولت‌ها تهیه و ارائه میگردد که از آن به "گزارش ملی" یاد می‌شود، (۲) اطلاعاتی که توسط نهادهای سازمان ملل شامل رویه‌های ویژه، نهادهای معاهده‌ای و دیگر کارگزاریه‌های سازمان ملل به کارگروه ارائه می‌گردد، (۳) اطلاعاتی که بوسیله سازمانهای غیر دولتی و نهادهای ملی حقوق بشری به کارگروه یو پی آر ارسال میگردد (www.ohchr.org).

بخش دوم: اصول و اهداف سازوکار یو پی آر :

بر اساس سند ضمیمه قطعنامه ۵/۱ مورخ ۱۸ ژوئن ۲۰۰۷ شورای حقوق بشر تحت عنوان نهادسازی شورای حقوق بشر، اجمالا به اصول و اهداف سازوکار یو پی آر پرداخته می‌شود:

الف) مبانی حقوقی یو پی آر:

بر اساس سند ضمیمه مذکور، مبانی حقوقی بررسی سازوکار یو پی آر شامل موارد ذیل است:

- ۱- منشور سازمان ملل متحد
 - ۲- اعلامیه جهانی حقوق بشر
 - ۳- ابزارهای حقوق بشری (معاهدات) که دولت‌ها به عضویت آنها درآمده‌اند
 - ۴- وعده‌ها و تعهدات داوطلبانه دولت‌ها، از جمله تعهداتی که دولت‌ها به هنگام نامزدی جهت عضویت در شورای حقوق بشر، اعلام می‌کنند.
- بعلاوه بدلیل ماهیت مکمل و متقابل روابط فی‌مابین قوانین حقوق بشری با قوانین بین‌المللی حقوق بشر دوستانه، در بررسی یو پی آر دولت‌ها، لازم است قوانین بین‌المللی بشر دوستانه نیز مدنظر قرار گیرد (قانعی: ۱۰، ۱۳۹۵).

ب) اصول سازوکار یو پی آر:

یو پی آر باید مبتنی بر اصول ذیل باشد:

- ۱- ارتقاء جهانشمولی، تفکیک ناپذیری، بهم وابسته بودن تمامی اصول حقوق بشری
- ۲- ایجاد سازوکاری مبتنی بر اطلاعات عینی و قابل اتکا و همچنین مبتنی بر گفتگوهای تعاملی
- ۳- تضمین پوشش جهانی و رفتار برابر با کلیه کشورها
- ۴- ایجاد فرآیند بین‌الدولی مبتنی بر عضویت در سازمان ملل متحد و اقدام محور
- ۵- درگیر نمودن کامل کشور تحت بررسی
- ۶- سازوکاری کامل که دوباره کاری و موازی کاری، با سایر سازوکارهای حقوق بشری نداشته و به عبارت دیگر واجد ارزش اضافی در این خصوص باشد
- ۷- بر اساس یک رفتار عینی، شفاف، غیر گزینشی، سازنده، غیر متخاصمانه و غیر سیاسی عمل کند
- ۸- برای دولت ذیربط بیش از حد گرانبار و شاق نباشد

- ۹- بیش از حد طولانی نبوده و واقع‌گرا باشد، میزان وقت و منابع انسانی و مالی غیر متناسبی را بخود جذب نکند
- ۱۰- از ظرفیت شورا، جهت واکنش و پاسخ به وضعیت‌های اضطراری حقوق بشری نگاهد
- ۱۱- ابعاد جنسیتی را بطور کامل تلفیق کند
- ۱۲- سطح توسعه و ویژگی‌های خاص کشورها، بدون پیشداوری در خصوص الزامات مندرج در عناصر اساسی بررسی آنها، در نظر گرفته شود
- ۱۳- مشارکت کلیه طرفین ذیربط از جمله سمن‌ها و نهادهای ملی حقوق بشری، منطبق با قطعنامه ۶۰/۲۵۱ مورخ ۱۵ مارس ۲۰۰۶ مجمع عمومی سازمان ملل و همچنین قطعنامه ۱۹۹۶/۳۱ مورخ ۲۵ ژوئیه ۱۹۹۶ شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل (اکوسوک) و همچنین هر گونه تصمیم متخذه توسط شورا در این خصوص را تضمین نماید (همان: ۱۱)

ج) اهداف سازوکار یو پی آر:

- ۱- بهبود وضعیت حقوق بشر جاری کشورها
- ۲- اجرای الزامات و تعهدات حقوق بشری دولتها، ارزیابی تحولات مثبت و همچنین چالش‌هایی که دولت موردنظر با آن مواجه است
- ۳- تقویت ظرفیت سازی و کمک فنی به دولت پس از رایزنی و کسب رضایت دولت ذیربط
- ۴- تسهیم بهترین اقدامات، بین دولتها و طرفهای ذیربط
- ۵- ترغیب دولتها به همکاری و تعامل با شورا، سایر ارکان حقوق بشری و دفتر کمیسر عالی حقوق بشر (همان: ۱۲)

بخش سوم: گزارش یو پی آر جمهوری اسلامی ایران:

ستاد حقوق بشر قوه قضائیه نهاد هماهنگ کننده سازوکار یو پی آر در جمهوری

اسلامی ایران میباشد که پس از دسته‌بندی موضوعی توصیه‌ها، آنها را جهت اطلاع‌رسانی و پی‌گیری به نهادهای ذیربط ارسال می‌کند. این ستاد همچنین متولی تهیه گزارش ملی کشور جهت ارائه به گروه کاری یو پی آر می‌باشد. نخستین اقدام ستاد برای آغاز فرایند تهیه "گزارش ملی"، تشکیل کمیته ویژه‌ای با حضور نمایندگان نهادهای ذیربط می‌باشد که با توجیه نمایندگان مزبور نسبت به چگونگی تهیه گزارش وضعیت حقوق بشر در حوزه مسئولیت خود، عملاً فرایند تهیه و تدوین گزارش ملی شروع میشود. در بحث مربوط به زنان، نهاد مسئول برای تهیه و ارائه گزارش وضعیت زنان در کشور، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری می‌باشد که با گردآوری اطلاعات و آمارها از وضعیت زنان در کشور در زمینه‌های مختلف اعم از آموزش، بهداشت، مشارکت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آنها تهیه و به ستاد حقوق بشر ارائه می‌کند. سپس کمیته تدوین مستقر در ستاد، پس از بررسی دقیق گزارشهای عملکرد نهادها، اقدام به تهیه و تدوین گزارش ملی یو پی آر مینماید. گزارش نهایی مجدداً توسط نمایندگان نهادها بررسی و پس از تصویب نهائی آماده ارائه در گروه کاری یو پی آر می‌گردد.

نخستین یو پی آر جمهوری اسلامی ایران

نخستین گزارش ملی جمهوری اسلامی ایران به گروه کاری یو پی آر در هفتمین نشست سازوکار بررسی دوره‌ای جهانی حقوق بشر در تاریخ ۱۵ فوریه ۲۰۱۰ در خصوص وضعیت حقوق بشر کشور ارائه و تحت بررسی قرار گرفت. گروه کاری پس از بررسی، یو پی آر ایران را در ۱۷ فوریه با اجماع مورد تصویب قرار داد (قانعی: ۱۳، ۱۳۸۹). ایران از مجموع ۱۸۸ توصیه ارائه شده توسط کشورهای مختلف در دور اول، تعداد ۱۲۳ توصیه را مورد پذیرش قرار داد (همان: ۱۲۷) و ۴۵ توصیه را به دلیل مغایرت با قانون اساسی و موازین دینی جامعه رد کرد (همان: ۱۴۶) و ۲۰ توصیه را نیز پذیرفت که مورد بررسی قرار دهد (همان: ۱۳۷). از میان ۱۸۸ توصیه به جمهوری اسلامی ایران، تعداد ۲۰ توصیه به موضوع زنان اختصاص دارد. مهمترین محورهای مطروحه در توصیه‌های مربوط به موضوع زنان عبارتند از:

الف: از مجموع ۱۲۳ توصیه‌ای که مورد پذیرش ایران واقع شد، تعداد ۸ توصیه به موضوع زنان اختصاص داشت که از سوی کشورهای ویتنام: (تلاش مضاعف برای ارتقاء حقوق گروههای آسیب پذیر نظیر زنان...)، برزیل: (توسعه چارچوبی برای ارتقاء حقوق زنان)، شیلی: (تضمین برابری بر اساس قانون)، اطریش: (تضمین برخورد عادلانه با زنان و دختران در قانون و عمل)، بنگلادش: (همزمان با پیشرفت در آموزش زنان، تلاش مضاعف برای تقویت مشارکت زنان در تمام زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی)، اندونزی: (بهبود مستمر سیاستها و برنامه‌ها جهت پیشرفت زنان و دختران)، آلمان: (اعمال سیاست تحمل صفر در رابطه با قاچاق زنان و دختران، استعمار جنسی)، بنگلادش: (تداوم برنامه پیشبرد آموزش و مراقبتهای بهداشتی با توجه ویژه به زنان و دختران)، ارائه گردید.

ب: از میان ۲۰ توصیه‌ای که جمهوری اسلامی ایران قول بررسی آنها را داد، تعداد ۳ توصیه مربوط به موضوع زنان می‌باشد که از سوی کشورهای بلژیک: (درخواست اجازه بازدید از کشور برای گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان)، ایرلند: (حقوق برابر برای زنان در ازدواج و دسترسی به عدالت قضایی)، استونی: (عمل به توصیه گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان)، مطرح گردید.

ج: در مجموع از ۴۵ توصیه‌ای که مورد پذیرش ایران واقع نشد، ۹ مورد به موضوع زنان اختصاص داشت که به جهت مغایرت با قانون اساسی و موازین دینی رد شد که شامل:

- درخواست پیوستن ایران به کنوانسیون امحاء کلیه اشکال تبعیض علیه زنان که از سوی کشورهای اسپانیا، لوکزامبورگ، استونی، بلژیک، هلند و شیلی مطرح گردید. توصیه این کشورها در زمینه الحاق ایران به (CEDAW) مورد پذیرش ایران واقع نگردید.

- فسخ یا اصلاح قوانین تبعیض آمیز علیه زنان و دختران یا بر اساس جنسیت که

توسط رژیم اسرائیل و لوکزامبورگ مطرح و ضمن پاسخ مورد پذیرش واقع نشد.
- درخواست اتخاذ سیاستهایی برای امحاء خشونت‌های جنسی توسط اسلواکی، که
ضمن ارائه پاسخ مستدلی مورد پذیرش واقع نگردید.

چنانچه ملاحظه میگردد توصیه‌های پذیرفته شده در حوزه زنان عمدتاً مربوط به حقوق
اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بوده و بر تقویت مشارکت زنان در این زمینه‌ها تاکید دارد.
توصیه‌هایی که قرار شد مورد بررسی قرار دهد، در رابطه با گزارشگر ویژه خشونت علیه
زنان، عمدتاً در حوزه تصمیم‌گیری دولتی می‌باشد و توصیه‌هایی که با عدم پذیرش
جمهوری اسلامی ایران مواجه شد، عمدتاً حاوی درخواست برای الحاق به (CEDAW) (۶
کشور)، یا مربوط به فسخ و اصلاح قوانین تبعیض آمیز علیه زنان بود که بنا بر ملاحظات
دینی و مذهبی مورد پذیرش واقع نگردید.

در گزارش ملی جمهوری اسلامی ایران به گروه کاری یو پی آر و همچنین در گزارش
ارائه شده به کمیسیون مقام زن به مناسبت بیستمین سالگرد اعلامیه پکن که مبتنی بر
آمارهای مقایسه‌ای است، شاهد پیشرفتهای نسبتاً خوبی در حوزه حقوق اقتصادی، اجتماعی
و فرهنگی زنان می‌باشیم. این حوزه بیشترین تعداد توصیه‌های مربوط به زنان را در نشست
یو پی آر اول ایران به خود اختصاص داده بود. جهت روشن شدن امر به بخشی از تحولات
و پیشرفتها در حوزه‌های آموزش، بهداشت، مشارکت اقتصادی و سیاسی و... زنان اشاره
می‌شود.

از میان توصیه‌های ارائه شده به کشورمان در یو پی آر اول، توصیه‌های شماره ۲۲-۷۰-
۷۴-۷۵-۷۳-۷۲-۷۱، بطور کلی به امر آموزش (بدون تفکیک جنسیتی) اختصاص دارد.
اهم محوره‌های کلیدی: عملکرد درخصوص آموزش برای همه، ابتکار درخصوص ریشه
کن کردن بیسوادی، ادامه فعالیت نهضت سواد آموزی، در دسترس بودن آموزش عالی،
آموزش در روستاها و مشارکت بخش خصوصی در آموزش دانش آموزان با نیازهای ویژه.
پاسخهای جمهوری اسلامی ایران در حوزه آموزش، بر محتوای مبتنی بر برابری در
برخورداری از آموزش برای آحاد جامعه و حتی توجه ویژه به زنان و دختران به منظور رفع
عقب ماندگیهای گذشته اشاره دارد.

نتایج بدست آمده بر اساس "گزارش پایش جهانی آموزش برای همه - ۲۰۱۲ یونسکو" و سالنامه‌های جهانی آموزش ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ یونسکو نشان می‌دهد که جمهوری اسلامی ایران از جمله کشورهایی است که در سالهای گذشته به پیشرفت‌های آموزشی چشمگیری دست یافته است. برای مثال در بخشی از گزارش پایش آموزش برای همه - سال ۲۰۱۲، آمده است: در میان سی و هشت کشوری که برابری جنسیتی در آموزش در آنان در سال ۱۹۹۰ کمتر از ۰/۹ بوده است، جمهوری اسلامی ایران جزو بیست و پنج کشوری است که از این آستانه عبور کرده و اکنون جزو شش کشوری است که در سالهای اخیر تقریباً به برابری جنسیتی در آموزش دست یافته است. همچنین بر اساس سالنامه جهانی آموزش ۲۰۱۱، ایران از جمله کشورهای منطقه است که توانسته است تعداد ثبت نام در دوره متوسطه را در فاصله سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۹ از یک میلیون نفر به ۸ میلیون نفر برساند. در همین منبع آمده است که جمهوری اسلامی ایران، بالاترین نرخ فارغ التحصیلی در دوره متوسطه در منطقه جنوب و غرب آسیا را که در سال ۲۰۱۱ به میزان ۸۱/۱٪ بوده، به خود اختصاص داده است (The Report of the Vice Presidency for Women and Family Affairs:6,2014)

نرخ پوشش تحصیلی دختران در مقطع ابتدایی در سال ۲۰۱۳ به ۴۸/۵٪ در مقایسه با پسران (۵۱/۵٪) رسید که تفاوت اندکی را تبیین و روند خوبی را در رفع تبعیض در عرصه آموزش نشان می‌دهد و امید می‌رود که این نرخ در آینده نزدیک به صد درصد برسد. (Ibid:8)

دستیابی به برابری جنسیتی در روستاها نیز همواره مد نظر بوده است. تعداد دانش‌آموزان دختر ابتدایی در مناطق روستایی در سال ۲۰۱۲ بالغ بر ۸۷۷۲۷۱ نفر بوده است که ۴۸,۳ درصد از کل دانش‌آموزان ابتدایی روستایی را شامل می‌شود. این آمار نشان می‌دهد که تفاوت فاحشی بین تعداد دختران و پسران دانش‌آموز ابتدایی در روستاها وجود ندارد. گفتنی است تعداد کل دانش‌آموزان روستایی در سال ۲۰۱۲، برابر با ۳۰۷۱۱۶۴ نفر بوده که از این تعداد ۱۴۴۳۸۴۳ نفر (۴۷ درصد) را دختران تشکیل می‌دهند. یکی از اقدامات در تأمین برابری جنسیتی و فراگیر نمودن آموزش در میان روستائیان، تأمین معلمان زن در مناطق روستایی است و در این راستا تشویق سازمانی و ترغیب معلمان زن برای حضور در مناطق مذکور وجود داشته و دارد و در حال حاضر حضور معلمان زن در روستاها قابل

توجه است و با فرض کمبود در بعضی از مناطق، برای رفع آن، آموزش و پرورش سیاست جذب آموزگاران بومی را در دستور کار قرار داده است. از مجموع ۹۴۸۲۲۳ نفر کارکنان رسمی و پیمانی آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ (۲۰۱۲)، بالغ بر ۵۲,۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از مجموع ۱۳۳۵۳۶ نفر کارکنان شاغل در مقطع ابتدایی مناطق روستایی بالغ بر ۵۵۸۹۲ (۴۲ درصد) زن هستند.

در سال تحصیلی ۸۶-۸۵ (۲۰۰۶-۲۰۰۷) درصد دختران نسبت به کل دانش‌آموزان ۴۸/۳ درصد بوده که در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ (۲۰۱۲-۲۰۱۱) به ۴۸/۵ درصد رسیده است. درصد معلمان زن در سال ۸۶-۸۵ برابر با ۵۵/۳ درصد بوده که در سال ۹۰-۹۱ به ۶۳/۴ رسیده است. یکی از علل این افزایش، بکارگیری معلمان زن در دوره ابتدایی بویژه در پایه‌های اول تا سوم بوده است. درصد معلمان زن در مناطق روستایی از ۳۵/۹ درصد در سال تحصیلی ۸۶-۸۵ به ۴۶/۵ درصد در سال تحصیلی ۹۰-۹۱ (۲۰۱۲-۲۰۱۱) رسیده است (گزارش ایران به کمیسیون مقام زن، ۲۰۱۵).

تمامی دانش‌آموزان جهت تعلیم و تربیت به آموزش رسمی کشور دسترسی دارند و اخراج دانش‌آموزان به هر دلیل بویژه در دوره ابتدایی ممنوع بوده و تلاش‌های ویژه‌ای برای افزایش پوشش تحصیلی و جلوگیری از ترک تحصیل دانش‌آموزان از طریق اجرای برنامه‌های متنوعی همچون جذب دختران واجب‌التعلیم و ارزشیابی کیفی توصیفی انجام می‌شود. ضمناً در خصوص کودکانی که از حق آموزش به واسطه دلایلی اعم از اخراج، ترک تحصیل، بیماری و غیره محروم گردیده‌اند، اعم از دختر و پسر از آموزش غیر حضوری براساس مقررات مؤسسه آموزش از راه دور برخوردار می‌شوند (همان).

اجرای برنامه پوشش تحصیلی دانش‌آموزان لازم‌التعلیم با تأکید بر جذب دختران، کودکان آسیب‌پذیر (کودکان بدسرپرست و کودکان کار) از عمده‌ترین کارها بوده است. اجرای این برنامه با هدف جذب و نگهداشت کودکان لازم‌التعلیم بازمانده از تحصیل، سبب شد که در سالهای تحصیلی ۹۰-۸۹ (۲۰۱۱-۲۰۱۰) و ۹۰-۹۱ (۲۰۱۲-۲۰۱۱) حدود ۲۸۰۰۰ نفر از این کودکان جذب نظام آموزشی رسمی شوند (همان).

بر اساس برآورد سال ۱۳۹۰ (۲۰۱۱) از کل جمعیت پانزده سال به بالای کشور، ۸۴/۳

درصد باسواد بوده‌اند که از این میزان، زنان ۴۹/۶ درصد و مردان ۵۰/۴ درصد می‌باشد که رقم خوبی در روند رفع تبعیض را بیان میکند.

در حوزه آموزش عالی؛ زنان در جمهوری اسلامی ایران وضعیت بهتری دارند. (دهشیری و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۱) در سال ۲۰۱۷ تعداد دانشجویان دختر ۱۸۷۱۵۹۶ نفر و دانشجویان پسر ۲۲۰۲۲۳۱ نفر بوده که در مقایسه با سال ۱۹۹۴ که تعداد دانشجویان دختر ۱۴۵۳۵۳ و دانشجویان پسر ۳۳۳۱۰۲ نفر بوده، رشد چشمگیری را نشان می‌دهد. در حال حاضر زنان ۵۶ درصد از دانشجویان دانشگاه‌های دولتی را شامل می‌شوند. حضور زنان در کادر آموزشی و هیات علمی دانشگاهها نیز روند رو به رشدی را نشان می‌دهد. در حال حاضر ۸ درصد از زنان در رتبه علمی استادی، ۱۳/۵ درصد در رتبه علمی دانشیار و ۲۱ درصد در رتبه علمی استادیار مشغول به کار هستند (گزارش معاونت امور زنان و خانواده).

راهبرد ارتقاء وضعیت زنان در کشور

بر اساس ماده ۲۳۰ قانون برنامه پنجم توسعه دولت موظف گردید با همکاری معاونت رئیس جمهور در امور زنان و خانواده و با هدف تقویت نهاد خانواده و جایگاه زنان در عرصه‌های اجتماعی و استیفاء حقوق شرعی و قانونی بانوان در همه زمینه‌ها، با تدوین و تصویب "برنامه جامع توسعه امور زنان و خانواده" اقدام نماید. در متن ماده ۲۳۰ برنامه پنجم توسعه، ۱۴ محور برای تدوین برنامه جامع مربوط به حوزه زنان پیش بینی شده بود. این محورها با توجه به مقتضیات و محدودیتهای یک برنامه پنج ساله و نیز چالشها و مسائل شناسائی شده در مقطع زمانی تصویب برنامه پنجم تعیین شده بود (mehrkhane.com).

در قانون مربوط به برنامه ششم توسعه ماده ۱۰۱ به موضوع ارتقاء وضعیت زنان و خانواده اختصاص دارد و همچنین در مواد ۸۰، ۱۰۲، ۱۰۳ به بحث زنان اشاره شده است. بر اساس ماده ۱۰۱ کلیه دستگاههای اجرایی موظف هستند بمنظور تقویت نهاد خانواده و جایگاه زنان در آن، استیفاء حقوق شرعی و قانونی زنان در همه عرصه‌ها و بویژه نقش سازنده آنان و نیز بهره مندی جامعه از سرمایه انسانی ایشان در فرایند توسعه پایدار و متوازن، نسبت به اعمال رویکرد عدالت جنسیتی بر مبنای اصول اسلامی در سیاستها،

برنامه‌ها و طرح‌های خود بر اساس شاخص‌های ستاد ملی زن و خانواده اقدام نمایند
(cabinetoffice.ir).

اشتغال زنان

از مهمترین سیاست‌های دولت جمهوری اسلامی ایران در بحث اشتغال زنان، اتخاذ سیاست‌ها و اقداماتی در جهت حمایت از اشتغال زنان از طریق حمایت‌های مالی و کارآفرینی می‌باشد.

به دلیل تنوع اقلیمی حضور زنان در بخش کشاورزی در تاریخ ایران پیشینه طولانی دارد و زنان همواره نقش مهمی در بخش کشاورزی داشته‌اند. این بخش شامل زیر شاخه‌های دامپروری، زراعت، جنگلداری و ماهیگیری می‌باشد. در سال ۱۹۹۵، ۱۶/۶۶٪ زنان کشور در بخش کشاورزی اشتغال داشته‌اند که این رقم در سال ۲۰۱۶ به ۲۰/۶٪ رسیده است.

در بخش صنعت اشتغال زنان در سال ۲۰۱۶ به میزان ۱۸/۱٪ بوده است که در مقایسه با سال ۱۹۹۵ با نرخ مشارکت ۳۴/۵٪ روند نزولی را نشان می‌دهد. بنظر می‌رسد. در این دوره گرایش به اشتغال در بخش خدمات از سوی زنان افزایش یافته است. بطوری که نرخ اشتغال زنان از میزان ۴۸/۸۴٪ در سال ۱۹۹۵ به ۵۴/۸٪ در بخش خدمات رسیده است که بیانگر اقبال بیشتر زنان برای اشتغال در این بخش می‌باشد (گزارش معاونت امور زنان و خانواده).

با توجه به نقش محوری شرکتهای تعاونی روستایی بعنوان کانون توسعه زنان روستائی، توجه به این تعاونیها در برنامه ششم توسعه نیز دیده شده است. در افق برنامه‌های تعاونیهای زنان روستایی در پایان برنامه ششم توسعه قرار است تاسیس یک اتحادیه مرکزی برای تعاونیهای زنان در دستور کار قرار گرفته و توسعه پروژه‌های کشاورزی، دامی و صنایع دستی از ۳۰۵ پروژه به ۴۵۰ مورد برسد و توسعه واحدهای اعتباری از ۱۹۵ واحد به ۳۰۰ مورد برسد. همچنین واگذاری فعالیتهای تصدی گری در این خصوص از ۶٪ به ۱۰۰٪ ارتقا یابد.

مضافاً اینکه در راستای اجرای برنامه نظام نوین ترویج کشاورزی با تاکید بر ICT در

انتقال دانش و فناوری به کشاورزان شامل زنان و دختران روستائی با راه اندازی تالار مجازی دانش و گفتگوی کشاورزی (مروج-کشاورز) اقدامات شایانی در جهت توانمند سازی و ارتقاء کارآمدی زنان روستایی بعمل آمده است(همان).

سایر اقدامات جمهوری اسلامی ایران در حوزه حقوق زنان

(توصیه‌های شماره ۶۴، ۶۰، ۴۵، ۳۶، ۳۴، ۳۳، ۳۲، ۳۱، ۷) یو پی آر (حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی):

سازوکارهای ارتقاء حقوق زنان (توصیه ۳۶ - اندونزی)

به منظور ارتقاء حقوق زنان، نهادسازی بعنوان ابزاری مفید در دستور کار دولت قرار گرفته و این امر در سطوح متعددی مد نظر بوده است که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- علاوه بر ارتقاء جایگاه "مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری" از مقام مشاورت به معاونت رئیس جمهور که عضو کابینه نیز می‌باشد، (سال ۱۳۹۱)، ایجاد پست مشاورت امور بانوان در کلیه وزارتخانه‌ها و نهادهای دولتی برای کمک به پیشرفت و حمایت از زنان شاعل از دیگر اقدامات در این زمینه می‌باشد.

- ارتقاء نقش کمیسیون امور خانواده، زنان و جوانان و فراکسیون زنان در مجلس شورای اسلامی؛

- ارتقاء نقش شورای فرهنگی اجتماعی زنان در شورای انقلاب فرهنگی؛

- ایجاد دفتر حمایت از زنان و کودکان در قوه قضائیه؛

- تعیین پست مشاور زن در دادگاه خانواده به موجب قانون حمایت خانواده (ماده ۱۳۹)

- ارتقاء نقش پلیس زن در ساختار نیروی انتظامی (www.women.gov.ir)

بهبود وضعیت زنان در قانون (توصیه‌های ۳۲ - برزیل، ۳۳ - شیلی، ۳۴ - اتریش)

قانون جدید آیین دادرسی کیفری در جهت تسهیل بیشتر روند دادخواهی در سال ۱۳۹۳ (۲۰۱۳) تصویب شد. از مهم‌ترین نکات مصرّحه در این قانون عبارتند از: لزوم بازجویی از زنان و اطفال توسط ضابطان آموزش دیده زن (ماده ۴۲) و به رسمیت شناختن حضور سازمان‌های مردم‌نهاد حقوق بشری (سمن‌ها) در مراحل دادرسی کیفری که قانونگذار در ماده ۶۶ مقرر داشته است: "سازمانهای مردم‌نهادی که اساسنامه آنها درباره حمایت از اطفال و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و ناتوان جسمی یا ذهنی، محیط زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت از حقوق شهروندی است، می‌توانند نسبت به جرایم ارتكابی در زمینه‌های فوق اعلام جرم کنند و در تمام مراحل دادرسی جهت اقامه دلیل، شرکت و نسبت به آراء مراجع قضایی اعتراض نمایند.

تأمین حقوق همه جانبه افراد اعم از زن و مرد و تساوی عموم در برابر قانون و رفع تبعیض ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در قانون اساسی و قوانین موضوعه مورد اهتمام قرار گرفته (بابایی مهر، ۱۳۹۶: ۶) و نهادهای حکومتی موظّفند زمینه رشد مادی و معنوی بانوان را فراهم آورده و با برقراری تسهیلات و تمهیدات لازم، حقوق زنان را در عرصه‌های مختلف تضمین نمایند (Ibid).

از دیگر تصمیمات قانونی برای ارتقاء حقوق زنان می‌توان به قوانین ذیل اشاره نمود:

- "قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی" (۱۳۸۹)؛
 - "قانون اصلاح مواد (۱) و (۷) قانون نحوه اجراء قانون مربوط به خدمت نیمه‌وقت بانوان" (۱۳۸۹)؛
 - تهیه و تدوین پیش‌نویس لایحه تأمین امنیت زنان در برابر خشونت (۱۳۹۰)؛
 - تصویب و اجرایی شدن قانون حمایت خانواده (۱۳۹۱).
- برخی موارد قابل ملاحظه در امر ارتقاء حمایت از حقوق زنان در "قانون حمایت خانواده" به شرح ذیل می‌باشند:
- افزایش صلاحیت‌های دادگاه حمایت از خانواده از ۱۳ مورد به ۱۸ مورد و ایجاد صلاحیت‌های جدید مانند تغییر جنسیت و اهدای جنین؛

- ایجاد نهاد نامزدی و رسیدگی به دعاوی نامزدی و خسارات ناشی از برهم زدن آن برای بانوان؛
 - امکان مطالبه نفقه فرزند توسط مادر؛
 - تأسیس مراکز مشاوره خانواده در کنار دادگاه‌ها برای ارائه مشاوره به زوجین متقاضی طلاق؛
 - یکسان کردن قوانین مستمری زن و فرزندان متوفی در تمامی صندوق‌های بازنشستگی؛
 - تعلق حقوق و مستمری به زن مستخدم متوفی حتی در صورت ازدواج مجدد وی (Ibid).
- توجه خاص به حقوق زنان در "قانون جدید آئین دادرسی کیفری"**
- بازجویی و تحقیقات از زنان توسط ضابطان آموزش دیده زن (ماده ۴۲)؛
 - فراهم شدن امکان اعلام جرم توسط سازمان‌های غیردولتی فعال در زمینه حمایت از زنان و کودکان و شرکت در کلیه مراحل دادرسی (ماده ۶۶)؛
 - تشکیل "صندوق حمایت از بزه دیدگان" از جمله زنان قربانی خشونت، در وزارت دادگستری به منظور پرداخت کمک‌های مالی به آنان (گزارش معاونت امور زنان و خانواده).

بهداشت زنان (توصیه شماره ۶۴ - بنگلادش)

- ارتقاء سلامت و بهداشت زنان در چهار سطح مد نظر قرار گرفته است: الف) خانواده ، ب) مراکز بهداشتی و درمانی روستاها و شهرها، ج) بیمارستانها و پلی کلینیکهای تخصصی و د) خدمات بیمارستانی دانشگاهی و فوق تخصصی.
- ارتقای پوشش سلامت در کشور بویژه در مناطق روستایی منجر به افزایش شاخص امید به زندگی در میان زنان شد. بطوریکه امید به زندگی زنان از ۶۳ سال در ۱۹۹۱ به ۷۴/۶ سال در ۲۰۱۷ رسیده است. (سخنرانی دکتر مباحثی رئیس دانشگاه الزهرا در نشست یو پی آر اول)
- از دیگر دستاوردهای حوزه زنان در امر بهداشت و سلامت به کاهش نرخ مرگ و میر مادران از ۵۴ مرگ در سال ۱۹۹۱ به ۲۰/۳ مورد در سال ۲۰۱۷ (در هر صد هزار نفر) اشاره

می‌شود. مرگ و میر نوزادان نیز از ۵۴/۷ مورد در سال ۱۹۹۱ به ۲۴/۲ مورد در سال ۲۰۱۴ در هر صد هزار نفر رسیده است (گزارش معاونت امور زنان و خانواده).

با ایجاد شبکه‌های بهداشت و درمان زنان، در حال حاضر از طریق حدود ۱۷ هزار خانه بهداشت، ۲۴۰۰ مرکز بهداشتی - درمانی روستایی، ۲۲۰۰ مرکز بهداشتی - درمانی شهری و فعالیت بیش از ۳۰ هزار بهورز، دسترسی مستقیم صد درصد جمعیت شهری و بیش از ۹۵ درصد جمعیت روستایی (بالغ بر ۲۰ میلیون نفر) به "مراقبت‌های بهداشتی اولیه" فراهم آمده است. در طی سالهای اخیر در طرح‌های نظام شبکه بهداشتی و درمانی بازنگری صورت گرفته و برنامه‌های جدیدی به نظام شبکه افزوده شده است. هم‌اکنون مراقبت‌های بهداشتی اولیه، از قبیل مراقبت مادر و کودک، تنظیم خانواده، بیماریابی و پیگیری، خدمات بهداشت محیط، بهداشت حرفه‌ای، بهداشت مدارس و بهداشت دهان و دندان، بهداشت روان و ... از طریق خانه‌های بهداشت و مراکز درمانی صورت می‌گیرد.

به‌علاوه "کمیته پیشگیری و کنترل ایدز" (با هدف آگاهی‌افزایی، حمایت و توانمندسازی و تحت پوشش قرار دادن زنان در معرض خطر و یا دارای رفتار پرخطر)، "باشگاه مثبت ویژه زنان" در تهران در سال ۲۰۱۱ (جهت حمایت از زنان مبتلا به ایدز) و همچنین مراکز مشاوره، مراقبت و درمان ویژه زنان آسیب‌پذیر (همسران زندانیان، همسران مصرف‌کنندگان مواد مخدر) و مبتلایان به اچ‌ای وی و خانواده آن‌ها تشکیل یافته است (همان).

مبارزه با خشونت علیه زنان

(توصیه ۵ - بلژیک و توصیه ۷ - استونی: در زمره "توصیه‌های قابل بررسی توسط ایران" و توصیه ۲۷ - اسلواکی از "توصیه‌های مورد عدم پذیرش ایران")

مبارزه با خشونت علیه زنان در سطوح پیشگیری، حمایتی و ترمیمی از چالش‌ها و دغدغه‌های مهم کشور بوده است. از جمله مهم‌ترین فعالیت‌هایی که در سال‌های اخیر در این عرصه بعمل آمده، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- اجرای طرح پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و مبارزه با فساد و ظلم علیه زنان (۱۳۹۱)؛

- برگزاری نمایشگاه‌ها، کارگاه‌های آموزشی، همایش‌ها و نشست‌های علمی برای بانوان و در مدارس برای دختران به منظور ارتقاء سطح آگاهی آنان نسبت به تهدیدات اجتماعی و راه‌های مقابله با آن و نیز اطلاع رسانی نسبت به بیماری‌های ایدز، هپاتیت، اختلالات روانی و بیماری‌های خاص زنان؛

- حمایت از پروژه‌های تحقیقی در خصوص ریشه‌یابی علل و انگیزه‌های خشونت علیه زنان و راه‌هایی برای پیشگیری و جبران خسارت؛

- اجرای "طرح پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی بانوان" از سال ۱۳۸۹ از طریق تعریف ۲۲۴ پروژه آموزشی برای ارتقاء آگاهی بانوان در زمینه رفتارهای مخاطره‌آمیز؛

- پروژه ناجا با عنوان "عملیات مشترک ارتقاء اجتماعی" با دو رهیافت از بین بردن خشونت و تعرض علیه زنان و برخورد با عاملان آن؛

پیش نویس قانون امنیت زنان به منظور مبارزه با خشونت علیه زنان نیز توسط معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری تهیه و جهت بررسی به قوه قضائیه ارسال گردیده و انتظار می‌رود با حمایت نمایندگان در مجلس شورای اسلامی تصویب گردد.

مشارکت سیاسی زنان (توصیه‌های ۳۲ و ۳۳- برزیل و شیلی مربوط به حقوق برابر)

از جمله مهم‌ترین فعالیت‌های سیاسی زنان در سنوات اخیر می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- عضویت زنان در مجلس شورای اسلامی. البته این امر با سطح مطلوب و مورد نیاز جامعه فاصله زیادی دارد و نیازمند آموزش و ارتقاء دانش اجتماعی جامعه برای اعتماد سازی به قشر زنان می‌باشد. (Koolae, Abedi, 2016: 33)

- در دوره چهارم انتخابات شوراهای شهر و روستا با افزایش حضور زنان در این شوراهای تعداد زنان به ۶۰۹۳ نفر در سال ۱۳۹۲ رسید. در دوره پنجم انتخابات شوراهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۶ این تعداد افزایش و کاندیداهای زن برای ورود به شوراهای ۵/۴ در صد در دوره قبل به ۶/۳ در صد افزایش یافت.

- افزایش تصدی پست‌ها و مناصب مهم سیاسی و تصمیم‌گیری در سطوح مختلف مدیریتی. بر اساس اعلام رئیس جمهور، مقرر گردیده که تا پایان دوره دولت دوازدهم، نرخ مشارکت زنان در سطوح مدیریتی باید به ۳۰٪ برسد. بنظر می‌رسد گرچه توسعه در این حوزه نسبی بوده و با سطح مطلوب فاصله دارد، اما روند ایجاد شده روندی رو به توسعه را نشان می‌دهد (The Report of the Vice Presidency for Women & Family Affairs, 2014).

مبارزه با قاچاق زنان و دختران (توصیه شماره ۴۵ - آلمان)

جمهوری اسلامی ایران در زمینه مبارزه با قاچاق زنان با ایتترپل همکاری مؤثری دارد. "قانون مبارزه با قاچاق انسان" به دنبال تحولات بین‌المللی و الحاق ایران به "کنوانسیون مبارزه با قاچاق زنان و کودکان" در سال ۲۰۰۴ به تصویب رسیده است. قانونگذار در این قانون، برای مرتکبین به جرائم مذکور مجازات‌هایی را پیش بینی نموده است. در سال ۲۰۱۴ معاونت امور زنان و خانواده پیشنهاد اصلاح قانون مبارزه با قاچاق انسان در خصوص ضرورت ایجاد مرجع ملی مبارزه با قاچاق انسان بویژه زنان و کودکان را تقدیم رئیس جمهور نمود (women.gov.ir).

یو پی آر دوم جمهوری اسلامی ایران

دومین گزارش ملی جمهوری اسلامی ایران به نشست بیستم گروه کاری یو پی آر در ۳۱ اکتبر ۲۰۱۴ ارائه و طی آن تعداد ۲۹۱ توصیه از سوی کشورها در فرآیند گفتگوی تعاملی با جمهوری اسلامی ایران مطرح گردید. از این تعداد، ایران ۱۳۱ توصیه را بصورت کامل و تعداد ۵۹ توصیه را هم بصورت بخشی پذیرفت و تعداد ۱۰۱ توصیه را نیز رد کرد (ohchr.org). از میان توصیه‌های پذیرفته شده، تعداد قابل توجهی توصیه بطور خاص مربوط به بحث زنان می‌باشد. البته موضوعات مربوط به زنان توأمان در کنار دیگر مباحث نیز در توصیه‌های کشورها مطرح گردیده است. ذیلاً ضمن تفکیک موضوعی به نام کشورهای توصیه کننده در رابطه با موضوعات مربوط به زنان اشاره می‌شود:

۱. توصیه‌های مربوط به کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان^۵ و درخواست از ایران جهت پیوستن به این کنوانسیون و پروتکل الحاقی آن از سوی کشورهای بورکینافاسو، پرو، ایسلند، استونی، اوروگوئه، غنا، لهستان، تایلند، و لاتویا ارائه گردید.
۲. در موضوع ایجاد فرصتهای برابر در حوزه‌های مختلف آموزشی، اشتغال و حمایت از حقوق و توانمندی زنان کشورهای: سریلانکا، آلمان، لبنان، اوروگوئه، یونان، ونزوئلا، یمن، اتریش، بوتان، جیبوتی، اتیوپی، شیلی، افریقای جنوبی، مصر، سریلانکا، ترکمنستان، آنگولا، کانادا، اریتره، مالزی و عمان توصیه‌هایی را ارائه دادند.
۳. در زمینه برابری جنسیتی و رفع تبعیض از زنان و همچنین تصویب قوانینی برای تحقق این امر و حمایت از حقوق زنان، توصیه‌هایی از سوی کشورهای: بنین، تاجیکستان، بوسنی و هرزه گوین، یونان، اوروگوئه، لاتویا، زلاند نو، الجزایر، پاکستان، قطر، سنگال و ازبکستان ارائه گردید.
۴. در موضوع مبارزه با خشونت علیه زنان، توصیه‌هایی از سوی کشورهای: تاجیکستان، پرو، برزیل، جمهوری دموکراتیک کره، فنلاند، فرانسه، رژیم صهیونیستی، مالی، روسیه و لیتوانی ارائه گردید.
۵. همچنین توصیه‌هایی نیز در خصوص اصلاح سن ازدواج بویژه دختران و افزایش آن در قانون، توصیه‌هایی از سوی کشورهای: ایتالیا، جمهوری کره، سیرالئون، اسلوانی، روسیه، لهستان و رژیم صهیونیستی مطرح شد (قانعی: ۲۴۵-۲۶۱، ۱۳۹۵).

الف: توصیه‌های مورد پذیرش

از میان توصیه‌هایی که بطور کلی و یا قسمتی از آن مربوط به زنان می‌شود، جمهوری اسلامی ایران تعداد ۲۶ را پذیرفت. توصیه‌های مورد پذیرش عمدتاً مربوط به درخواستهای پیرامون حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی زنان و درخواست برای برخورداری زنان از این حقوق و فراهم نمودن فرصت مشارکت آنان در این زمینه‌ها می‌باشد. بخش دیگری از

توصیه‌های مربوط به زنان که مورد پذیرش واقع شد در زمینه مقابله با خشونت علیه زنان می‌باشد. (توصیه‌های شماره: ۱۹۴، ۱۸۷، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۰۱، ۹۹، ۹۸، ۹۷، ۹۴، ۹۳، ۸۸، ۸۷، ۸۶، ۸۵، ۸۴، ۸۳، ۸۲، ۸۱، ۸۰، ۷۹، ۷۸، ۷۷، ۷۶، ۷۵، ۷۴، ۷۳، ۷۲، ۷۱، ۷۰، ۶۹، ۶۸، ۶۷، ۶۶، ۶۵، ۶۴، ۶۳، ۶۲، ۶۱، ۶۰، ۵۹، ۵۸، ۵۷، ۵۶، ۵۵، ۵۴، ۵۳، ۵۲، ۵۱، ۵۰، ۴۹، ۴۸، ۴۷، ۴۶، ۴۵، ۴۴، ۴۳، ۴۲، ۴۱، ۴۰، ۳۹، ۳۸، ۳۷، ۳۶، ۳۵، ۳۴، ۳۳، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۲۱، ۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۳، ۲، ۱، ۰) (همان، ۲۶۶-۲۶۷)

ب: توصیه‌هایی که بصورت بخشی مورد پذیرش قرار گرفت

از میان ۵۹ توصیه‌ای که بصورت بخشی مورد پذیرش جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت، ۱۹ توصیه به بحث زنان مربوط می‌باشد. تعدادی از این توصیه‌ها مربوط به ازدواج اجباری و ازدواج دختران زیر ۱۸ سال می‌باشد. بخش دیگری نیز در زمینه ارتقاء حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد.

در ارتباط با موضوع زنان توصیه‌هایی که به صورت بخشی مورد پذیرش قرار گرفت، عبارتند از:

(۶، ۷، ۸، ۱۲، ۱۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۵، ۱۰۰، ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۹۰، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۵، ۱۹۶) (همان ۲۶۷-۲۶۸)

ج: توصیه‌هایی که از سوی جمهوری اسلامی ایران رد شد

از ۱۰۱ توصیه‌ای که با عدم پذیرش جمهوری اسلامی ایران مواجه شد، تعداد ۱۵ توصیه به حوزه زنان اختصاص دارد که از این تعداد ۷ توصیه مربوط به درخواست جهت عضویت ایران در کنوانسیون امحاء تبعیض علیه زنان می‌باشد که مانند دور اول یو پی آر از سوی ایران مورد پذیرش واقع نگردید. سایر موارد نیز در زمینه برابری جنسیتی و رفع تبعیض می‌باشد، که به جهت تناقض با قانون اساسی و یا موازین شرع از سوی جمهوری اسلامی ایران رد شد. توصیه‌های رد شده مربوط به زنان عبارتند از:

(۳، ۴، ۵، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۷، ۹۶، ۱۰۵، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۱، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۴۵) (همان، ۲۶۸-۲۶۹).

دستاوردها

پژوهش حاضر به منظور یافتن پاسخی برای این سوال انجام گرفت که سازوکار یو پی

آر چه میزان بر حمایت و ارتقاء وضعیت زنان در جمهوری اسلامی ایران تاثیر می‌گذارد. در این تحقیق، ضمن اشاره به نحوه کار مکانیسم یو پی آر که از طریق طرح توصیه‌های کشورهای عضو شورای حقوق بشر و نیز اعضای ناظر در مورد حقوق بشر به‌طور اعم و وضعیت زنان به‌طور اخص در کشور مورد بررسی (در این تحقیق ایران) در فرایند گفتگوی تعاملی و مشارکتی صورت می‌گیرد، به بررسی تطبیقی شاخص‌های توسعه در حوزه‌های مختلف زنان پرداخته شد.

اساساً در ارزیابی تاثیرگذاری یو پی آر گرچه برخی از توصیه‌ها در حوزه‌هایی که با موازین نظام جمهوری اسلامی و قانون اساسی کشور در تناقض می‌باشد، با عدم موافقت ایران مواجه گردید؛ در عین حال بررسی مقایسه‌ای شاخصها در حوزه‌های مختلف اعم از تقنینی و اجرائی نشان از روند رو به پیشرفت در حوزه زنان در کشور دارد.

اطلاعات مورد استفاده در این تحقیق عمدتاً از گزارشات ارائه شده از سوی نهادهای دولتی و همچنین توصیه‌های کشورها و گزارشات نهادهای بین‌المللی استخراج گردیده است. چالش عمده در تهیه این نوشتار، کمبود آمارها براساس تفکیک جنسیتی در کشور بود که از قرار معلوم به اهتمام معاونت امور زنان و خانوار ریاست جمهوری از طریق ایجاد بانک اطلاعاتی در حوزه زنان این نقیصه در شرف برطرف شدن می‌باشد و امید است با این گام بزرگ، بتوان در آینده تحلیل‌های شفاف‌تر و دقیق‌تری ارائه نمود.

"افزایش مشارکت و حضور فعالانه یکصد و چهار هیات نمایندگی در مرحله دوم نشست یو پی آر کشورمان در سال ۲۰۱۴ در مقایسه با مشارکت پنجاه و دو هیات نمایندگی خارجی در نشست یو پی آر اول ایران و به تبع آن افزایش توصیه‌ها از ۱۸۸ توصیه در دور اول به ۲۹۱ توصیه در دور دوم یو پی آر کشور، حاکی از اهتمام و توجه بیشتر دولتهای جهان به وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران دارد" (قانعی: ۱۳۹۵، ۱۶۸). هرچند این مشارکت فعالانه در دور دوم یو پی آر بطور کلی در مورد بررسی حقوق بشر سایر کشورها نیز بوضوح دیده می‌شود که حکایت از حساسیت و توجه جامعه بین‌الملل به مقوله حقوق بشر دارد.

از آنجا که هرگونه برنامه ریزی و اقدامی در راستای توسعه وضعیت زنان در ایران از

برنامه ریزیهای کلان کشور شامل سند چشم انداز بیست ساله و برنامه‌های توسعه‌ای پنج ساله، بر اساس اولویت بندی نیازهای زنان بعنوان نیمی از جامعه، تبعیت می‌کند، لذا نمیتوان ادعا کرد که تمامی پیشرفتهای در این حوزه محصول توصیه‌های یو پی آر بوده است. شاهد این مدعا آغاز روند توسعه در حوزه زنان و توانمند سازی آنان در ایران قبل از شروع فرایند یو پی آر در شورای حقوق بشر به سال ۲۰۰۸ و اولین بررسی دوره ایران در سال ۲۰۱۰ بوده است. در عین حال از آنجا که کشورها در یک دوره زمانی ۴/۵-۴ ساله موظف به ارائه گزارشی از وضعیت‌ها در حوزه‌های مختلف حقوق بشر و از جمله حوزه زنان به گروه کاری شورای حقوق بشر می‌باشند، به لحاظ شئونات و حیثیت بین‌المللی و همچنین جهت احتراز از شرمندگی در عرصه بین‌الملل، کشورها خود را مکلف به انجام اقداماتی جهت ارتقاء وضعیت حقوق بشر (در این پژوهش: زنان) میدانند. لذا با توجه به پیشرفتهای صورت گرفته و روند رو به توسعه در فاصله بین دو یو پی آر و نیز پس از یو پی آر دوم، تاثیر نسبی بررسی دوره‌ای کشورها توسط شورای حقوق بشر در توسعه و ارتقاء حقوق زنان در ایران را نمی‌توان نادیده انگاشت.

امید است قبل از فرا رسیدن زمان دور سوم یو پی آر جمهوری اسلامی ایران که در اکتبر ۲۰۱۹ خواهد بود، شاهد پیشرفتهای قابل دفاع و برجسته‌تری در حوزه زنان باشیم.

منابع فارسی:

- اداره حقوق بشر وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۹
- بابایی مهر، علی، "قوای سه گانه ایران و حقوق بشر"، فصلنامه مطالعات بین المللی (ISJ)، دوره ۱۴، شماره ۳ (۵۵)، زمستان ۱۳۹۶، صص ۴۷-۱.
- پاسخ جمهوری اسلامی ایران به گزارش های دبیرکل سازمان ملل و گزارشگر ویژه وضعیت حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، وزارت امور خارجه
- دهشیری، محمدرضا، مهدی طاهری و حامد رنجبر، "جایگاه بین المللی شدن آموزش عالی در منافع ملی جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه مطالعات بین المللی (ISJ)، دوره ۱۳، شماره ۳ (۵۱)، صص ۸۶-۶۵.
- سایت معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری "وضعیت زنان و خانواده در آئینه آمار"
- ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران، پیشرفت حقوق بشر در پرتو توصیه های یو.پی.آر (در جمهوری اسلامی ایران)، تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، ۱۳۹۴.
- قانعی، محسن، بررسی دوره ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) مورد جمهوری اسلامی ایران.
- قانعی، محسن، سازوکار بررسی دوره ای جهانی حقوق بشر (یو.پی.آر) شورای حقوق بشر سازمان ملل و دومین نشست یو.پی.آر جمهوری اسلامی ایران، مرکز آموزش و پژوهش های بین المللی وزارت امور خارجه، تهران: وزارت امور خارجه، اداره نشر، ۱۳۹۵.
- قانعی، محسن، نهادهای نظارتی بین المللی حقوق بشر؛ تهران: دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، ۱۳۹۵.
- گزارش جمهوری اسلامی ایران به نشست بیستمین سالگرد کنفرانس جهانی پکن، معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری
- گزارش کاربرد فنون و تکنولوژی برای زنان روستایی و عشایری"، معاونت ترویج کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی
- گزارش ملی جمهوری اسلامی ایران به اولین و دومین مرحله سازو کار بررسی دوره ای جهانی حقوق بشر در فوریه ۲۰۱۰ و ۳۱ اکتبر ۲۰۱۴، ستاد حقوق بشر قوه قضائیه
- گزارشات معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری در حوزه بهداشت و آموزش زنان
- محقر، احمد و رئوف رحیمی، "عملکرد دولت ها و اجرای حقوق بشر؛ مطالعه موردی دولت

یازدهم جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه مطالعات بین‌المللی (ISJ)، دوره ۱۴، شماره ۳ (۵۵)، زمستان ۱۳۹۶، صص ۶۹-۴۹.

منابع انگلیسی:

- A Critique and Early Assessment", 2011, School of law, Queen Mary, University of London.
- Abebe, A.M., "Of shaming and bargaining: African States and the Universal Periodic Review of the UNHRC", Human Rights Review, vol.9(1) 2009)
- Alston, P., "Reconceiving the UN Human Rights Regime: Challenges Confronting the New Human Rights Council", Melbourne Journal of International Laws, (vol.7,2006).
- Freedman, Rose, "The United Nations Human Rights Council
- Koolae, Elahe, "Afife Abedi, 2016, A Glance on Iranian Women Political Participation in 2001-2011", International Studies Journal (ISJ), Vol.13, No. 2 (50), Fall, pp. 29-48.
- Steiner, H.J., International Human Rights in Context, (3rd edition, Oxford University Press, 2008
- Sweeney G.& Saito Y." an NGO assessment of the new mechanisms of the UN Human Rights Council", Human Rights Law Review, (vol.9(2), 2009)
- www. Ohchr.org
- www. Upr-info.org/en/review/Iran
- www.cabinetoffice.ir/fa/news/3105
- www.mehrkhane.com/fa/news/28246
- www.refworld.org/humanrights.html
- www.women.gov.ir/fa/news/6579